

Dimény-Haszmann Orsolya

A Cseh Tibor Emlékkönyvtár története. Állományépítés, dedikációk, kapcsolatháló

A csernátoni Haszmann Pál Múzeum gyűjteménye mellett a könyvtára is hozzáférhető, használható, erősítve intézmény és közönség/közösség kapcsolatát. A Cseh Tibor Emlékkönyvtár egyik jelentős és markánsan meghatározható része az intézményi könyvtárnak, állománya ugyanakkor túlmutat a múzeum keretein, felfedi egy 20. századi értelmiségi izgalmas élettörténetét is. Erre világítunk rá az alábbiakban, kitekintve vonatkozó aspektusokra is, amelyek lényegesek a fő téma minél teljesebb megértéséhez.

A vizsgált állomány 2013 decemberében került a múzeum tulajdonába. A csernátoni születésű, néhai Cseh Tibor¹ könyvtárának egy része, túlnyomórészt magyar nyelvű könyveket tartalmaz, amelyet az elhunyt végakarata szerint felesége, Cseh Gábor Anna küldött haza Amerikából.

„Szi-Esz-I-Écs” – Cseh Tibor élettörténete

Cseh Tibor életpályája szemléletes, mérvadó példája a 20. században elvesztett háborúkat, levert forradalmakat átélő értelmiségiek sorsának, akiknek számos esetben üldöztetés, kivándorlás lett az osztályrészük. Életének főbb mozzanataiból kirajzolódik egy kivételes gondolkodó, író ember sorsa, aki cselekvő részese volt az emigrációban élő magyarság megmaradásért való küzdelmének.

1925. február 27-én Alsócsernátonban született, 1931-ben, hatévesen Budapestre kerül dr. vitéz Cseh Endre gyámsága alá. 1996-ban megjelent, önéletrajzi ihletésű könyvében² így emlékezik erre: „Ebből a faluból indultam el gyermekkoromban a világ útjára. Helyesebben nem indultam, hanem vittek. Hatodik évemet töltöttem be akkor. Családom csernátoni ága, a Csehek, megőrizték a réges-régmúlt matriarchátusának emlékét. Az egész családot érintő ügyekben a család legidősebb nőtagjának a szava volt a döntő. Amikor Anghelescu kulturminiszter kiadta a rendeletet a magyar felekezeti iskolák bezárására, a halállal már tegezésben levő nagymamám sürgető kérésére a szüleim úgy döntöttek, hogy örökbe adnak gyermektelen nagybátyáméknak Budapestre, hogy magyarul tanulhassak. Maradandó emlékként őrzők egy belém égett

Dimény-Haszmann Orsolya (1979) – doktorandus, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Hungarológiai Tanulmányok Doktori Iskola, Kolozsvár; részlegvezető muzeológus, Haszmann Pál Múzeum, Csernáton, haszmannorsi@yahoo.com

A dolgozat a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Hungarológiai Tanulmányok Doktori Iskolájának 2018. április 21-i diákkonferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata.

¹ Édesapja Cseh Andor (1895–1972), édesanyja, Cseh Matild (1907–1999) a család egy távoli ágából származott, Zágomban született. Apai nagyapja Cseh Ignác (1853–1927) zágoni jegyző, anyai nagyanyja Baló Matild (1861–1931).

² Cseh Tibor: *Csernátontól a Reménység taváig*. Válogatott írások. Bp. 2014.

érzelmet gyermekkoromból: a magyar nyelv rajongó szeretetét. Nagy árat fizettem érte. Ott kellett hagyjam a szülői házat, édesanyámat, apámat, öcsémet, a Buksi kutyát és a lovainkat: Titát, meg a Lizát.”³ Testvére, Cseh Jenő 2005-ben így mesélt ezekről az évekről: „Tibor ötéves korában már iskolába járt. A legjobb tanuló lett, másfél évvel előzte meg a vele egykorúakat. Akkor határozott úgy Cseh Ignáczné született Nagybaconi Baló Tilda (Matild) nagyanyánk, hogy Tibor Budapesten fog tovább tanulni, részben azért is, mert akkor tiltották be a magyar iskolákat.”⁴ 1942-ben a budapesti Szent István Gimnáziumban érettségizik. 1942–1944 között a Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem vegyész-mérnöki szakán tanul. A második világháborúban behívják katonának, a Dunántúlon szolgál, a légierőnél, amikor szovjet hadifogságba esik. Sikerül megszöknie a fogolyszállító vonatról, és kalandos úton hazakerül szülőfalujába, Csernátonba. Felesége, Cseh Gábor Anna visszaemlékezéséből⁵ megtudjuk azt is, hogy Várnában, a Fekete-tenger partján pincérkedett egy ideig, terve az volt, hogy Törökországba megy felkeresni elődei sírhelyét. Ezt azonban nem sikerült megvalósítania, így indult el hazafelé. 1945. augusztus 12-én felszólal Kézdivásárhelyen, Petru Groza kortesgyűlésén, ennek nyomán kénytelen átszökni a határon. Testvére, Jenő erre így emlékezik: „Később a háború választott el bennünket: zászlós rangom miatt orosz fogságba kerültem, Tibor hazatért Csernátonba. A családból senki más nem jött haza, a szüleink Németországba menekültek. Itthon politizálni kezdett, később ez emigrációra kényszerítette. 1945 nyarán a kézdivásárhelyi sportpályán székely nagygyűlést hirdettek. Groza Péter beszédét kifütyülte a tömeg, és Tibort kérték fel, hogy mondjon beszédet az ott összegyűlt 40-50 ezres tömeg előtt. Háromtagú küldöttséget alakítottak, amelynek ő lett a vezetője. Azt tervezték, Sztálin elvtárhoz mennek, és megkérlik, hogy Erdélyt tegye önálló országgá, s ha ezt nem lehet, csatolják a Szovjetunióhoz mint tagköztársaságot. Bátyám kálváriája már aznap éjszaka elkezdődött, menekülnie kellett, sokáig Bulgáriában bujdosott, majd Magyarországon telepedett meg.”⁶

Azokban a napokban elterjedt a hír, hogy a történetek nyomán fellelkesült fiatalok éjszaka Kézdivásárhely főterén felrobbantottak egy román zászlót, emiatt többeket letartóztatott a Securitate. Cseh Tibor akkor már Budapest felé tart. Levelet ír útközben, amelyben magára vállalja a robbantást. A fiatalokat felmentik, őt távollétében elítélik. Ez volt az oka annak, hogy egészen az 1980-as évekig nem térhetett haza Erdélybe.

1946-ban visszamegy az egyetemre, ahol 1948-ban szerez vegyész-mérnöki diplomát, és utolsó egyetemi évében már Bay Zoltán atomfizikus tanársegédjeként dolgozik. Önéletrajzi munkájában így ír ezekről az évekről: „’45 után én is a naivak közé tartoztam, reménykedtem abban, hogy – annyi szenvedés és veszteség után – végre létrejöhet demokratikus államforma Magyarországon, melyet minden magyar hazájának vallhat. Reményeim hamar szertefoszlottak.”⁷ Diákmozgalmi tevékenysége miatt üldözte az ÁVO, ezért 1948 októberében, ahogyan ő maga leírja, és felesége visszaemlékezésében is olvashatjuk, egy Ady-kötettel a hóna alatt és egy tábla csokoládéval az esőkabátja zsebében átszökik Ausztriába. Kiderül azonban, hogy az oroszok által megszállt Magyarországról az oroszok által megszállt Ausztriába került. „Néhány kalandos és éhező bécsi hónap után, amikor

³ Cseh Tibor: *i.m.* 20–21.

⁴ Dimény Árpád: „*Azt tervezték, Sztálin elvtárhoz mennek autonómiáért*”. Alsócsernátoni Cseh Tibor emlékére. Csernátoni Füzetek – A csernátoni Bod Péter Közművelődési Egyesület kiadványa, 36. szám. július (2005). 12.

⁵ Cseh Tibor: *i.m.* 36.

⁶ Dimény Árpád: *i.m.* 12.

⁷ Cseh Tibor: *i.m.* 21.

együtt laktunk egy orosz kapitánnyal, aki keféket csempészett Magyarországból Ausztriába s odafelé meg tűzkövet, átvergődünk az amerikai övezetbe.”⁸ A salzburgi menekülttáborról így ír: „A kicsi Ausztriában akkor majdnem több menekült zsúfolódott össze, mint az ország osztrák lakossága: a háborúvég itt rekedt menekültjei és Közép- és Kelet-Európa népeinek a vörös áradat miatt partra vetett milliói. [...] Délben sorban álltunk a Salzach partján egy apácakolostor előtt, a nővérek ingyen ebédet osztottak a városi koldusoknak és a közjük sodródott menekülteknek: egy koldus, egy ezredes, egy csavargó, egy diák... »Dipi«-k voltunk (»displaced persons«), otthonunkkal együtt emberi méltóságunkat is elvesztettük.”⁹ Élelemhez gyakran csak lopással jutottak, munkát nem találtak, hiszen, ahogyan önéletírásában olvashatjuk, az osztrák kormány az ország dolgozóinak védelmében megtiltotta, hogy menekültek bármilyen munkát vállalhassanak. Ott, a menekülttáborban találkozik a Bánáthy Béla vezette cserkészmozgalommal, illetve kapcsolódik be abba. A 23 éves fiatalembernek ez jelentette a kapaszkodót, hogy a zűrzavarban megmaradhasson magyarnak, hiszen, ahogyan megállapítja, a magyar cserkészmozgalom harmonikusan egyeztette az emberi, vallási és nemzeti eszményeket. Önéletírásából azt is megtudjuk, hogy a menekülttáborba került, családi kötelékből kiszakadt fiatalok jelentős része a könyörtelen korszak áldozata lett, behálózta őket a francia idegenlégió. A szerződés aláírása után átcsempészték őket a francia övezetbe, majd Franciaországba, onnan Oránba. Három hónapos kemény kiképzés után Indokínába kerültek. A korabeli feljegyzések szerint több légiós századnak magyar volt a vezénylési nyelve. Cseh Tibor könyvében eltöpreng azon, hogy került-e vajon kopjafa őserdei sírjukra. Ő szerencsésen megússza a légiót, figyeli a lehetőségeket, hogy nyelvtudásával, képzettségével becsületesebb életet kezdhesen. Amikor megtudja, hogy Brazília konzuli irodát nyitott Salzburgban, és fiatal mérnököket keresnek, azonnal jelentkezik, és olyan hirtelen megkapja a beutazási engedélyt, hogy barátaitól is alig tud elbúcsúzni. Így emlékezik erre: „Mikor a kivándorló hajó fedélzetéről megláttam a brazil partokat, elszorult a szívem. Ebből az irratlan messzeségből meglátom-e még a hazámat? Mintha a hullámok örökre eltemették volna Csernátont mögöttem.”¹⁰ Azt is megfogalmazza azonban, hogy hálás a sorsnak, amiért néhány év leforgása alatt megismerhette a világ három legszebb városát, Budapestet, Salzburgot és Rio de Janeirót. 1949 júliusában érkezik meg Rio de Janeiróba, ahol Bánáthy Bélától kapott megbízatásával felkeresi Gábor Annát, aki akkor már szervezte a dél-amerikai cserkészrészleget. Végül közösen, illetve még két cserkészársukkal augusztus 20-án létrehozzák Brazília első magyar cserkészcsapatát. 1950. december 23-án házasságot köt Gábor Annával, aki hűséges, gondoskodó társa lesz továbbra sem kalandmentes életének. 1951 januárjában Sao Paulo lesz a lakhelyük, ahol Cseh Tibor egy magyar talajkutató laboratóriumnak dolgozik, majd saját talajkutató vállalatot alapít. Felesége így emlékszik vissza erre: „1951 januárjában Sao Paulóba költöztünk. Tibor egy magyar talajkutató laboratóriumban dolgozott. Kifogásolta ott a munkaviszonyokat és az alkalmazottak alulfizettségét, és mivel nem tudott változtatni rajta, pár hónap után kilépett. Megalapította az »Agroquin« talajkutató és talajtrépező vállalatot 1951 novemberében egy brazil ügyvéddel, a tőkéstárs pedig a brazil uralkodó család egy fiatal tagja volt, Don Joao de Orléans e Braganca, kinek a kapcsolatai is hasznosnak bizonyultak.”¹¹ 1954-ben az amerikai Cynamid céggel köt egyezséget mint dél-amerikai projektmenedzser. 1956. április 13-án és 1959. október 2-án jeles események történnek életükben, megszületnek lányaik, Gyöngyvér Enikő és Tünde Zsuzsanna. Ezek utazásokkal, vándorlással teli

⁸ Uo. 22.

⁹ Uo. 22.

¹⁰ Cseh Tibor: *i.m.* 23.

¹¹ Uo. 37.

évek számukra, 1963 februárjában átköltöznek az Egyesült Államokba, New Jersey-be, majd 1964 nyarán hat hónapra kiküldetésbe mennek Mexikóba, az ottani gyógyszergyár beindítása céljából; 1965-ben másfél éves kiküldetés Buenos Airesbe, látogatások Chilébe, Uruguayba, Paraguayba. 1967-ben ismét braziliai kiküldetés következik. 1968 januárjában költöznek vissza véglegesen New Jersey-be, Midland Parkban telepednek le. 1969-től Cseh Tibor bekapcsolódik az Itt-Ott Mozgalomba,¹² évekig szerkesztője a szervezet folyóiratának. Az Itt-Ott Mozgalomról így fogalmaz önéletrajzi írásában: Az Itt-Ott határozottan elfordult az emigrációs csoportoskák marakodásától. Meghirdettük a tizenöt milliő magyar szellemi integrációjának eszméjét. . . , levedlettük az emigrációs jelzőt, öntudatosan nyugati magyaroknak vallottuk magunkat, olyan természetesen, mint ahogy a körösfi ember kalotaszegi magyar.”¹³ Mindezeket úgy, olyan tudatossággal fogalmazta meg és élte a mindennapjaiban, hogy közben a napi realitástól nem rugaszkodott el, tudatában volt amerikai magyarságuknak. Az Itt-Ott közössége oly módon szerveződött, hogy tagjai közt egyaránt voltak ’45-ös, ’48-as és ’56-os emigránsok. Ahogyan Cseh Tibor jelzi, az emigráns magyarok politizáló csoportjai szembefordultak velük, képtelenek voltak ideológiáktól mentesen, jelzötlen magyarságban gondolkodni, oly módon, ami ennek a csoportosulásnak éppen az erejét jelentette. 1972 szeptemberében neki is kulcsszerepe van a herefordi találkozó megszervezésében, mely az Itt-Ott közösség első nyilvános szárnybontása: „Sűrű levelezés, stenciles/könyvnyomat kiadvány előzte meg az 1971-es Itt-Ott-találkozót, amely aztán a közösségalapítás alapkövetelményének számított a Hereford tanyán. Az 1972-es Szent István-napi együttlétnek már jól átgondolt programja volt. Olyan gondolatok hangzottak el, olyan tervek fogalmazódtak meg ott, amelyek később „felvetői” voltak az MBK (Magyar Baráti Közösség) eszmei szövetének. Éltes Lajos, Ludányi András, Cseh Tibor előadásai, azok egyes megállapításai axiomatikus erővel bírtak, és vissza-visszatértek, megerősítést és alkalmazást nyertek. Akik nem voltak ott, azok is felkarolták, magukévá tették azokat – így hallottam vissza sokaktól. . . . Hereford nemcsak az elméleti tisztázás fóruma volt, legalább ennyire a gyakorlati közösségépítés és fejlesztés műhelye is. Mert: 1) A jelentések és előadások/felmérések kiterjedtek az amerikai magyar élet minden területére – egyházi, ifjúsági, cserkészeti, oktatásügyi, szervezeti, politikai, emigrációs, kulturális aspektusokra is, ezek pedig egy tágabb résztvevői társaságban visszahangzottak, és hozzászólások, viták követték az aktív résztvevők jelenléte folytán. 2) Hangsúlyos volt a gyakorlati közösségfejlesztés, beleértve a közösség szervezeti keretének a fejlesztését, az amerikai magyar világban való terjeszkedését, a kommunikáció lehetőségeinek bővítését és az ehhez szükséges anyagi alapok megteremtését (Éltes Lajos, Cseh Tibor, Sass Márton, Nagy Károly és Madarász Géza előadásai). 3) A következő fontos állomás az 1973-as találkozás Adában. Ez lényegében műszaki megbeszélés volt a Bójtös házaspár részvételével. Folytatódott a közösségszervezés, az augusztusi találkozó előkészítése, majd Csatakva (1974) – ugyancsak a közösségteremtés jegyében. Lényegében 1975-ben alakult át az Itt-Ott Magyar Baráti Közösséggé.”¹⁴

1974 és 1979 között újabb kiküldetésen van, Resendében, Brazíliában. Aktív roverként dolgozik ekkor az ottani cserkészletben. 1984-ben nyugdíjazják a Cyanamidnál, attól kezdve

¹² Az Itt-Ott az Amerikai Egyesült Államokban megjelenő, jórészt magyar, kisebb részben angol nyelvű folyóirat, amelyet 1967-ben alapított Éltes Lajos és Ludányi András. Kezdetben kézzel sokszorosított példányait küldték ki Amerika-szerte, később nyomtatott formában évente kétszer jelent meg a folyóirat. Az Itt-Ott olvasóköréből jött létre a Magyar Baráti Közösség nevű szervezet. (vö. Wikipédia – <https://hu.wikipedia.org/wiki/ITT-OTT>, 2019. 02. 19.).

¹³ Cseh Tibor: *i.m.* 29.

¹⁴ Kovalszki Péter: *Herefordi Örökség – Az amerikai Magyar Baráti Közösség születéséről és alakulásáról*. Korunk XXVIII (2016). 5. szám. 97.

tevékeny szerkesztői szerepet vállal több lapnál (Magyar Cserkész, Vezetők Lapja, Itt-Ott, 1989 után: Transsylvania). Felesége így emlékezik erre: „Nyugdíjba vonulásakor boldogan vethette bele magát teljes energiával a szerkesztésbe, írásba. Egymás után vállalta el a gazdátlanul maradt folyóiratok szerkesztését, hogy megmentse őket a pusztulástól.”¹⁵

1989-ben elismerő oklevelet kap a Sao Pauló-i Könyves Kálmán Szabadegyetemtől, melynek dékánjaként számtalan előadást tartott addig is a magyar irodalomról és kedvenc, féltve őrzött kincséről, az erdélyi irodalomról. 1990-ben hathetes erdélyi útjára kerül sor. 1996-ban testvérével, Jenővel közösen kezdeményezik, megszervezik a Csehek első világtalálkozóját Alsócsernátonban. Ugyanebben az évben a Magyar Cserkészsövetség kítetteti az Árpád vezér- és a Teleki Pál- emlékéremmel. 1999-ben agyvérzés éri, de az írást és a szerkesztést kerekesszékekben is folytatja. Cseh Gábor Anna erről így mesélt 2005-ben: „Bal kézzel pötyög-tette a számítógép billentyűit, és a három folyóirat, a Transsylvania¹⁶, az Itt-Ott és a Magyar Cserkész ugyanolyan pontossággal jelent meg, mint azelőtt. Miután testi ereje lassan elhagyta, szellemi erejét használta fel, hogy munkatársait irányítsa tervekkel, ötletekkel, bátorítással. Az új évezred elején megvalósult régi nagy kezdeményezése, a Collegium Hungaricum Juventutis Occidentalis, melynek révén húsz nyugati diák kezdhette meg tanulmányait Magyarországon.”¹⁷

2000 novemberében a Bethlen Gábor Alapítvány Márton Áron-emlékéremmel tünteti ki. 2004. szeptember 1-jén hunyt el. Végakarátának eleget téve, özvegye, családja 2005. május 27-én hazahozta hamvait az alsócsernátoni temetőbe.¹⁸ Az alkalom egyúttal az 1996-ban megtartott Csehek világtalálkozójának második kiadása is lett.¹⁹

A fejezet címébe emelt, idézőjeles szókapcsolatot („Szi-Esz-I-Écs”) Cseh Tibornak egy 1975-ös írásából kölcsönöztem, ahol arról ír, hogyan tudta megértetni az „amerikaival”, ki ő, honnan jött, hogyan kell egyáltalán kiejteni a nevét, amelyet semmilyen körülmények között, a könnyebb boldogulás reményében sem változtatott volna meg „amerikaira”. Ebben az írásában líraian fogalmazza meg hitvallásnak is tekinthető gondolatát a családnévről, amit mindannyian viselünk. Ez a gondolat szemlélteti életfilozófiáját is, amitől sosem tántorodott el, ugyanakkor tükrözi nagyon erős hitét, a magyarságába, a népébe vetettet is, amelyből mindig újabb és újabb erőt merített. „De az ember neve szimbólum és misztérium – írja. – Ha nevemet kimondtam, nem csak magamat jölköltem meg, kimondtam apámat és anyámat, nagyapámat és nagyanyámat, megidéztem minden őszám szellemét, olyan hitelességgel, minthogy hívó ember az úrvacsorában Krisztus választásos testét veszi magához. A név magában hordja nem csak az apai ágat, hanem betűinek minden hajlatához odasimulnak a

¹⁵ Dimény Árpád: *i.m.* 12.

¹⁶ Kisebbségi kérdésekkel, főleg az erdélyi kisebbségekkel foglalkozik. Megjelenik negyedévenként. A New Yorkban székelő Amerikai Erdélyi Szövetség és annak elnöke, Teleki Béla gr. kezdeményezésére alapították. Főszerkesztői: Teleki Béla, 1990: Cseh Tibor mérnök, író, 2004: a Kolozsvárott élő Horváth Arany újságíró. (vö. Magyar Katolikus Lexikon – <http://lexikon.katolikus.hu/T/Transsylvania.html>, 2019. 02. 21.)

¹⁷ Dimény Árpád: *i.m.* 12.

¹⁸ Ugyanebben az évben Cseh Tiborra emlékező írások jelentek meg az Amerikai Egyesült Államokban kiadott Itt-Ott Kalendáriumban: *Cseh Tibor (1925–2004). = Itt-Ott Kalendárium. Kis ország – nagy nemzet. Magyar Baráti Közösség 2005-ös Évkönyve*. Szerk. Ludányi András és Anna Mária. Ada, OH. 2005. 9–26. (https://www.itt-ott.org/article_userfiles/files_8202/document.pdf?fbclid=IwAR1JourUrII7YhYcv5Tgy7zYJGD9mjAjh_Lr04tksE-e114RcNcS3FvJLv8, 2019. 09. 24.)

¹⁹ Sylvester Lajos: *A Csehek csernátoni világtalálkozója* (<https://www.itt-ott.org/hu/mbk/a-csehek-csernatonivilagtalalkozoja> – https://gondola.hu/cikkek/42201-A_Csehek_csernatonivilagtalalkozoja.html, 2019. 02. 21.); Uő: *Cseh Tibor hamvainak hazahozatalára. A tábortűz bennünk szunnyad*. Csernátoni Füzetek, a csernátoni Bod Péter Közművelődési Egyesület kiadványa. 36. szám, július(2005) 10–11.

nőágak, a Baló, Sylvester, Farkas, Vitályos, Bod, Vajda, Domokos familiák, s elvegyülnek benne, miképpen folyó magában hordja a beömlő patakok minden cseppjét.”²⁰

A Cseh Tibor Emlékkönyvtár létrejötte

Cseh Tibor felesége pontosan betartotta elhunyt férje kérését, miszerint halála után hamvait, majd könyvtárát is hozzák haza Csernátonba. 2013. február 12-én érkezett Cseh Gábor Annától, Nusi nénitől az első levél, amelyben leírja, hogy a múzeumnak adományozza a könyvtár túlnyomórészt magyar, valamint német nyelvű könyveit, mintegy 1500 kötetet: „Drága Pali és Orsi! Múlik az idő nagyon gyorsan. Elkezdtem komolyan dolgozni a könyvtárunk hazaszállításán, remélve azt, hogy a Múzeum sorsa nem változott és el tudjátok fogadni azt. Elkészítettem a válogatást. A magyar és német nyelvű könyveket küldeném, kb. 1500 könyvet. Az angolt, portugált és spanyolt nem, ami még kb. 500 könyv, de gondolom, ezekre nem volna ott érdeklődés. Háztól házig szállítanám, ha ez lehetséges. Három szállító vállalatnál kértem árajánlatot, várom a válaszukat. Mi annak idején a 60-as években többször költöztettük a háztartást, bútorokat és a könyvtárat is tengeren túlra, mikor Tibort kihelyezte a cég hosszabb időre. Tudom, hogy ez hogy megy, de akkor a cég fizette a költségeket. Most ez másképp van, rám hárul a nyugdíjamból. Remélem, nem csillagászati összegeket kapok. De igaza volt Tibornak, szép gyűjtemény ez, inkább múzeumba való, mint magánkönyvtárba, és szebb helyet el sem lehet ennek képzelni, mint azt a kincsestárat, amit ti ott létrehoztatok. A szállítás hosszú időt vesz igénybe, rendszerint 3-4 hónap. Hajóval megy valamelyik kikötőbe, aztán szárazföldön szállítják tovább. A leltárat mellékelem.” Fontosnak tartom ezt az első, e-mailen érkezett levelet majdnem teljes egészében idézni, hiszen pontos leírást kapunk belőle arról, hány darab könyv, várhatóan mennyi idő alatt érkezhetsz meg az Amerikai Egyesült Államokból Csernátonba. A teljes levelezés, amely végül a könyvek nem kevés viszontagságot követő megérkezésével zárul, 18 oldalt tesz ki, 12-es betűmérettel. Megállapítható, hogy ez egy „utazó” könyvtár, amely az évtizedek alatt, egy család életét végigkísérve bejárta az Államok különböző vidékeit, majd végül több ezer kilométert tett meg, hogy elérkezzen végső állomáshelyére, Alsócsernátonba. Februártól májusig zajlott a szállítótársalattal az egyezkedés, míg végül május 11-én kaptuk a levelet, hogy a könyveket átadta, útnak indulnak: „A héten átvettek tőlem 45 dobozt, 1500 könyvvel, a súly 668 kiló. A New York-i kikötőből két hét múlva indul egy teherhajó-szállítmányuk. Az útirány át az Atlanti-óceánon, a Földközi-tengeren, először Izraelben kötnek ki, ahová autót és motorbiciklit és egyebeket visznek, onnan mennek a Fekete-tengerre, Constancába. Onnan Bukarestbe már teherautón megy és tovább Csernátonba. Kb. 8 hét múlva érkezik meg hozzátok.” Ehhez képest az év utolsó hónapjában futott be a küldemény, ezt december 5-én kelt e-mailben jeleztem a feladónak: „Drága Nusi néni! Csatolva három fotó, ma délelőtt érkeztek az udvarba. A harmadik fotón már a könyvtárba bepakolt dobozokat tetszik látni. Szinte el sem hiszem, hogy itt vannak...” A könyvtár megérkezése így valójában egyfajta Mikulás-ajándék lett, pontot téve a több mint féléves hercehurcára.²¹

²⁰ Cseh Tibor: *i.m.* 42.

²¹ Dolgozatomban, természetesen, nem célja elemezni a szállítótársalatok megbízhatóságát, mégis érintőlegesen, de tán történeti adalékként is, fontosnak tartom vázolni azt a viszontagságos utat, amelyet a könyvszállítmány megtett, míg végül, az előrelátott júliusi kézbesítés helyett, több mint fél év kóborlás után megérkezett Csernátonba. Mindez úgy, hogy adott ponton azt sem lehetett tudni, nem semmisült-e meg az egész szállítmány (a csomagok feladása után a román

A Cseh Gábor Anna által írt adományozó levélben ez áll: „... néhai Cseh Tibor kívánsága szerint a külföldi tartózkodásunk alatt összegyűjtött könyvtárunknak magyar és német nyelvű részét a Csernátoni Haszmann Pál Néprajzi Múzeumnak adományozom azzal a céllal, hogy egy Cseh Tibor Emlékkönyvtár alapításával legyen annak része, és hozzáférhető legyen a Székelyföldön tanulni vágyó fiatalság számára.” A vonatkozó állomány rendezése és elhelyezése után, 2014. július 19-én került sor a könyvbemutatóval egybekötött emlékkönyvtár-avatóra, amelyen Ludányi András, a bemutatott könyv²² szerkesztője, valamint Cseke Péter irodalomtörténész, a kolozsvári Korunk folyóirat szerkesztőségi tagja volt jelen meghívottként. A könyvtáravatóra Cseh Gábor Anna e-mailen küldött üzenetet: „Két jelentős eseménynek vagytok ma tanúi. Az egyik egy könyv bemutatója, »Csernátontól a Reménység taváig«. Cseh Tibor írásaiból válogatta és szerkesztette kiadásra dr. Ludányi András. A másik a »Cseh Tibor Emlékkönyvtár« alapítása és megnyitása. Fájó szívvel gondolok arra, hogy nem lehetek köztetek ezen a jeles napon, de 9 évvel ezelőtt már jártam nálatok. Megsodáltam ezt a családi Haszmann Pál Múzeumot, a sok összegyűjtött kincset, amit magában rejt, a rengeteg munkát, amivel most már harmadik generáción át gyarapítjátok, gondozjátok. Megsodáltam ezt a gyönyörű székely világot is, amit Tibor oly rajongásig szeretett.” A levél érdekes adalékokkal egészíti ki a könyvtár történetét, annak létrejöttéről, fontosságáról életükben. Leírja azt is, hogyan került sok értékes, Magyarországon kiadott könyv Amerikába. Az emigrációra, menekülésre kényszerült családok, mielőtt útra keltek, értékesítették ingó és ingatlan javaikat, így gyakran nagyon becses könyvtárak kerültek antikváriumokba, szóródtak szét. Amerikában a második világháború után sok magyar könyvesbolt létesült, amelyek tulajdonosai hazajártak Magyarországra, felvásárolva az antikváriumokba beadott könyvtárakat. Így szembesülünk jelen esetben is olyan könyvekkel, amelyekben kettős beírás található, egyrészt Cseh Tibor aláírása, keltezés, hely, ahol éppen akkor éltek, másrészt gyakran találunk elsődleges dedikálást, akár az 1920-as, 1930-as vagy még korábbi évekből, amelyből kiolvasható, ki lehetett az adott könyv eredeti tulajdonosa. A beírások mellett gyakran szerepelnek családi pecsétek is egy-egy régebbi kötetben.

Az emlékkönyvtár állományáról

Az 1513 kötetből álló állomány összetétele egyrészt azt jelzi, hogy tudatos gyűjteményépítés eredménye, másrészt, hogy tulajdonosának meglehetősen tág személyes és kulturális köre volt, ezt tanúsítják a számos különböző helyről és szerzőtől érkezett, nagyrészt szoros szellemi és baráti kapcsolatokat tükröző, dedikált kötetek.

Az állománynak alapvetően két nagy pillére van: a szépirodalmi műveket, valamint a kultúrtörténeti munkákat sorjázó vonulat (a teljes gyűjtemény 35, illetve 61 százalékát teszik ki

partnerrel rendelkező amerikai cégben belső nézeteltérés keletkezett, aminek következtében a küldemény sokáig egy raktárban várt jobb sorsára, miközben senki nem tudott pontosat hollétéről), illetve úgy, hogy majdnem kifizették duplán a szállítást a címmel is. A zsarolás mellett, hogy megsemmisítik a küldeményt, voltak a szállító részéről elbizonytalanító, hosszabb elhallgatások, mígnem aztán, a dolgozat alcímében is jelzett, emberi kapcsolatháló hozott megoldást: barátunk jó ismerőse, egy bukaresti román ügyvéd vállalta, hogy a szállító cég ottani raktárában ellenőrzi, megvan-e a küldemény épségben, és letárgyalja, hogy azt az előzetes szerződés alapján szállítsák le Csernátonba, az eredeti összeghez mérten „csekély” raktározási díj befizetése ellenében. Szerencsére, a kalandos úton a könyvállomány nem sérült egyáltalán.

²² Cseh Tibor: *i.m.*

ezek). Előbbiben hangsúlyos helyet foglalnak el, arányukban is, egyrészt az erdélyi, másrészt a nyugati és dél-amerikai emigrációban alkotott-alkotó szerzők művei (műfajilag: vers, elbeszélés és regény, memoár, irodalmi riport és szociográfia). A kultúrtörténeti állományvonulatban dominánsak számbelileg a történelmi (ezen belül is számos régészeti), irodalomtörténeti jellegű, illetve a folklór (néprajz, népköltészet, népzene, népművészet) tárgykörébe illeszkedő művek (405 – 167 – 173 kötet). Ugyanebben a vonulatban találunk ezek mellett zeneművészeti, vallás- és művészettörténeti (utóbbi részállományban több képzőművészeti tárgyú munkával, például művészportré-kötettel), filozófiai, tudománytörténeti, nyelvészeti, építészet- és színháztörténeti, sporttörténelmi, jog- és filmtörténeti témájú könyveket. A teljes vonulatra – mind a művek áttekintése, mind annak tükrében, hogy ezek milyen mélységben tárnak az olvasó elé szakmai ismeretet – jellemző az igényes ismeretszerzés és -népszerűsítés szándéka.

A fentiek mellett kézikönyvek (lexikonok, enciklopédiák), útikönyvek (ezek részben turisztakalauz-jellegűek, részben útleírások) és természettudományos (botanikai, zoológiai témájú), valamint pszichológiai tárgyú munkák szerepelnek.

Az állomány érdekessége ugyanakkor a régebbi, zömmel a 19. század végén (1880-as és 1890-es évek), illetve a 20. század első felében (1920-as és 1930-as évek) kiadott könyvek jelenléte (kb. 130 ilyen található a gyűjteményben). Ezek nagyrészt magyarországi kiadók és nyomdák kiadványai, de van köztük néhány németországi megjelenésű is, hangsúlyosan magyar nyelvű könyvekről beszélünk, a nem magyarul írottak túlnyomórészt német nyelvűek. A benne jelen lévő tematikus területekről az alábbi áttekintés tartalmaz információt (ebben, az egyszerűség kedvéért, a vonatkozó tárgyú esszéket, tanulmányokat az Irodalomtörténet, a népköltészetet, népzene stb. a Folklór, az emlékiratokat, riportköteteket a Szépirodalom, a botanikai, zoológiai tárgyú könyveket a Természettudomány, a képzőművészeti köteteket a Művészettörténet kategóriába soroltuk):

Szépirodalom	529
Történelem	405
Irodalomtörténet	167
Néprajz	91
Folklór	82
Zeneművészet	58
Művészettörténet	46
Vallástörténet	40
Lexikon	26
Filozófia	17
Útikönyv	15
Természettudomány	11
Tudománytörténet	7
Nyelvészet	6
Építésztörténet	4
Színháztörténet	3
Enciklopédia	2
Sporttörténelem	1
Jogtörténet	1
Filmtörténet	1
Pszichológia	1

A Cseh Tibornak írt dedikációkból kirajzolódó kapcsolatháló

A dedikáció olyan gesztus, amellyel az ajánló kifejezi viszonyát a címzett iránt. Ez lehet barátság, szeretet vagy szakmai tisztelet, politikai igazodás stb. megfogalmazása is. A lényeg, hogy manifeszt módon kifejezi az összetartozást, következésképpen az ajánlóssorozat egy manifeszt kapcsolathálózatot tükröz.²³ Esetünkben azt a kapcsolathálót tudjuk feltérképezni – jelen dolgozatban csak sommásan, lényegi vetületeiben –, amely a könyvekbe írt dedikációkból kirajzolódik.

A teljes könyvállományban 291 beírás szerepel, ezek közé számítjuk mindazokat a bejegyzéseket, amelyekben, a Cseh Tibor aláíráson túlmenően (ez minden egyes könyvben megtalálható), más jelzés, akár dátum, helynév vagy éppen ajándékozásra, hasonló gesztusra utaló szöveg van. Az összes beírás közül 102 írói/alkotói dedikáció, ezek az 1960–2003 időszakot ölelik fel, azaz több mint négy évtizedet, úgy, hogy nem minden évből találunk az állományban dedikált kötetet. 1960-ban 2, 1969-ben 1, 1970-ben 3, 1971-ben 2, 1972-ben 2, 1973-ban 2, 1974-ben 5, 1975-ben 2, 1976-ban 1, 1977-ben 3, 1978-ban 1, 1979-ben 1, 1980-ban 4, 1981-ben 6, 1982-ben 4, 1983-ban 1, 1984-ben 3, 1985-ben 5, 1987-ben 2, 1988-ban 1, 1989-ben 1, 1991-ben 1, 1992-ben 2, 1993-ban 1, 1994-ben 4, 1995-ben 2, 1996-ban 5, 1997-ben 3, 1998-ban 3, 1999-ben 2, 2000-ben 1, 2001-ben 1, 2002-ben 2, 2003-ban 4 ajánlás került be a könyvekbe.²⁴ 18 esetben az ajánlás mellé nem írtak dátumot. A legtöbb ajánlás (6) 1981-ből szerepel az állományban, négy különböző személytől (Erdélyi Lajos, Kányádi Sándor, Kutasi Kovács Lajos, Szöcs Géza – a két utóbbitől 2-2).

Ha az állományban található 102 dedikációt aszerint csoportosítjuk, hogy hány szerző/alkotó hány alkalommal írta, a következő számokat kapjuk: 1-1 ajánlást 52 személy, 2-2-t 12, 3-3-at 5, 5-5-öt pedig két személy. A 102 írói/alkotói dedikálás tehát összesen 72 szerzőtől származik.

5-5 – Fekete Gyula, Horváth Arany*.

3-3 – Beke György*, Kutasi Kovács Lajos, Sütő András, Tófalvi Zoltán, Tollas Tibor.

2-2 – Czine Mihály, Csoóri Sándor, Farkas Árpád, Ferdinandy György, Gábor Áron, Gombos Gyula, Kabdebó Tamás, Kányádi Sándor, Mészöly Miklós, Szöcs Géza, Szügyi Zoltán, Weöres Sándor.

1-1 – Baricz Lajos, Beke Imre, Cseh Gusztáv, Cseh Katalin*, Csengery Dénes, Csurka István, Erdélyi Lajos, Érdy Miklós, Fáy Ferenc, Fodor Sándor, Gál Sándor, Harrington Szánthó Anikó, Illés Lajos, Iochom István, Juhász Ferenc, Kálnoky Ernő, Kántor Lajos, Kasza Lajos, Kosztarab Mihály, Körmendi Ferenc, Kecskés András, Király Károly, Kisgyörgy Zoltán, Koréh Ferenc*, Kossányi József, Kolumbán Miklós, Krompecher Bertalan, Kubassek János, Kúr

²³ Lengyel András: *Gáspár Zoltán irodalmi kapcsolathálózata. Könyvtára dedikált köteteinek történeti-szociológiai elemzése.* = *Uő: Studia Historiae Litterarum et Artium, Szeged.* 1(1997). 26.

²⁴ A dedikációk szövegvilágának szemléltetésére közlünk néhány beírást a kerek évekből: 1960. június 4. Tóth Veremund: *A magyar irodalom története – Cseh Tiboréknak baráti szeretettel, Sao Paolo, Tóth Veremund*; 1970. Pogány András: *Város a homályban – Cseh Tibornak barátsággal, mielőtt hajba kapnánk Thanksgiving ünnepén Pogány András*; 1980. Mészöly Miklós: *Szárnyas lovak – Cseh Tibornak nagy szeretettel Mészöly Miklós*; 1991. július 9. Tökés László: *Temesvár ostroma 1989 – Cseh Tibor bátyámnak „ostromlott állapotunk” tanúságaként tisztelettel és szeretettel. Csernaton. Tökés László*; 2000. február 1. Kosztarab Mihály: *Erdélyi gyökerek – Cseh Tibornak szeretettel és hálás köszönettel a sok önkéntes munkáért, Erdélyért, Kosztarab Mihály. Új a 14 és 23-as fejezet.*

Géza, L. Kovács Klára, Mattioni Eszter, Mózsi Ferenc, Murádin Jenő, Nagy Károly, Némethy Kessler Judit, Pogány András, Püski Sándor, Sinka István*, Sisa István, Sohár Pál, Szentkirályi Elemér, Szépfalusi István, Szücs Árpád, Tarján Gábor, Tokay János, Tóth-Kurucz Mária, Tóth Veremund, Tökés László, Várdy-Huszár Ágnes, Végvári Vazul, Zalán Tibor.

A csillaggal jelölt nevek esetében olyan ajánlásokról van szó (összesen 4-ről), amelyeket nem Cseh Tibornak írtak, de valamilyen okból a vonatkozó könyvek hozzá kerültek (pl. Beke György: *A Haynal-ház kapuja* – Nagy Karcsinak, hogy lássa, honnan is indultunk Baráti szeretettel Beke). Találni olyan esetet is, amikor a szerző szoros hozzátartozója, édesapja, felesége, lánya ajánlja a könyvet (pl. Cseh Katalin: *Szófogyatkozás* – Tibornak Kati lányom nevében édesapja, Zsolt Alsócsernáton 1996 július 26-án – címünk 3400 Cluj Napoca Str. Kogălniceanu 23.; Horváth István: *Ütközők között* – Drága Tibor! Minden napos ütközők között bízom abban, hogy Édesapám után titeket is köthetlek... Szeretettel Horváth Arany, 1985. 2. 12.; Sinka István: *Mesterek uccája* – Karácsonyi emlékként szeretettel Sinka Istvánné Budapest, 1970. november).

Amikor Cseh Tibornak a neki dedikált könyvekből kirajzolódó kapcsolathálójáról beszélünk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a szervező jellegű, a cserkészeten, az amerikai magyar közösségekben kifejtett munkáját (többek közt, rögtön a Braziliában való letelepedése után cselekvő szerepet vállalt a cserkészeten, megszervezte a Könyves Kálmán Szabadegyetemet), amely révén baráti, alkotói csoportosulások alakultak, és ezekben ő maga is tevékeny résztvevő volt.

Az ajánlások változó száma csoportosítja a kapcsolatháló szereplőit. Más erősségű az a kötés, amelyik 5 ajánlást eredményezett, feltételezhetően hosszabb időn át tartó, mint az, amelyik csak egyet. Két nagyobb csoportba oszthatók a dedikálók: az erősebb kötéssel kapcsolódókéba sorolom az 5, 3, 2 ajánlást író szerzőket, a másik csoportba azokat, akik egyetlen alkalommal írtak ajánlást, ők erős, de valószínűleg csupán alkalmi kapcsolatnak tekinthetők.

Öt dedikálással az író, szociológus, újságíró Fekete Gyula²⁵ szerepel: *A falu szépe – Cseh Tiboréknak szeretettel, emlékül azt a regényemet, amelynek a világa a mi szülőfalunkban fogant. 82 május, Midland Park, Fekete Gyula és Juli*; *Hiányzik egy férfi – Nusinak, Tibornak a Cseh családnak szeretettel, jó barátsággal. 82 május, Fekete Gyula és Joli*; *Levelek a magányról – Cseh Tibornak, kedves szaktársamnak szeretettel és köszönettel a kedves besegítéséért, 82 május*; *Magyarország felfedezése – Nusinak, Tibornak – az egész Cseh családnak – különös szeretettel ajánlom éppen ezt a ritkán látott könyvemet, és éppen Anyák napján igaz szeretettel. Fekete Gyula, 1982. május 9. Midland Park*. Az öt ajánlás közül négy ugyanabban az évben keletkezett, az ötödik már 1985-ben: *Sarkcsillag – Cseh Tiboréknak, kedves barátainak sok-sok szeretettel és mindenféle jókívánsággal. Budapest, 1985. febr. 6. Fekete Gyula*. Ennek érdekessége, hogy nem Fekete amerikai, hanem Cseh Tibor magyarországi hazalátogatása alkalmával íródott. Azt is tudjuk, hogy 1985 februárjában Cseh Tibor nemcsak Budapestre látogatott haza, hanem – ahogyan erre önéletrajzi írásában emlékezik – testvére, Jenő, piros Skodájával, ajánlékként Tibor hatvanadik születésnapjára, hazavitte őt Csernátonba.²⁶ Akkor szembesült közvetlenül is a Ceaușescu-diktatúrával, az erdélyi szomorú állapotokkal, a pszichológiai terrortal, amely a közhangulatra ránehezedett.

²⁵ Fekete Gyula Cseh Tibor kortársa volt, 1922-ben született, Magyarországon élt, 1988-tól a Hítel szerkesztőségének munkatársa volt. Könyveibe írt ajánlásaiból az derül ki, hogy jó baráti viszonyban volt Cseh Tiborral és annak családjával.

²⁶ Cseh Tibor: *i.m.* 31–32.

Három-három alkalommal írt ajánlást Kutasi Kovács Lajos és Tollas Tibor, valamint Beke György, Sütő András és Tófalvi Zoltán: 1960. március, Kutasi Kovács Lajos: *Holtvágány – Cseh Tibornak, kedves székelly fegyvertársamnak és barátomnak őszinte szeretettel, Sao Paolo*; 1981., Tükörben – *Cseh Tibornak baráti szeretettel Kutasi Kovács*; 1981., Törzsasztal – *Cseh Tibornak őszinte baráti szeretettel Kutasi*; 1994. augusztus 2., Kövek egy siratófalhoz – *Cseh Tibornak nagy-nagy szeretettel ajánlom ezt a szomorú – mert tragédiákkal terhes – kötetet. Tófalvi Zoltán, Marosvásárhely*; 1997. július 27., Forradalom és szabadságharc Magyarországon. Hatások a Kárpát-medencében – *Cseh Tibornak abban a reményben ajánlom ezt a kötetet, hogy az Ófantasztikus tudásához nyújt valami újabb fogódzót! Tófalvi Zoltán, Sepsiszentgyörgy – Csernáton*; 1997. július 27., A sóvidéki népi fazekasság – *Cseh Tibornak, az én drága tejtjestvéremnek nagy-nagy szeretettel, s abban a reményben, hogy többször fogunk találkozni, az életem egyik fő műve ez a szerény kötet. Tófalvi Zoltán, Sepsiszentgyörgy*; Beke György: *A Haynal-ház kapuja – Nagy Karcsinak²⁷, hogy lássa, honnan is indultunk. Baráti szeretettel Beke*; 1985. február 13., „Itt egymásra találnak emberek” – *Cseh Tibornak közös háromszéki szülőföldünk jegyében, egy uzoni székelly a csernátoni székellynek.*; 1987. április, Szigetlakók – *Cseh Tibornak erdélyi barátsággal Beke György*; 1974. május 20., Rigó és apostol – *Cseh Tibornak nagyrabecsüléssel és abban a reményben, hogy újabb Abeleket ismertek meg Amerikában. Sütő András*; 1974. május. 30., Anyám könnyű álmot ígér – *Cseh Tibornak barátsággal, Sütő András*; 1992., Színművek – *Cseh Tibornak szeretettel, Sütő András*; 1970. február 24., Tollas Tibor: *Eszterlanc – Tibornak szeretettel, Tollas*; 1974. március, Szabadságharcunk a világirodalomban 1848–49 – *Tibornak őszinte barátsággal 7 év munkáját küldöm. Tollas. Cleveland*; 1992. december 5., Hazafelé – *Tibornak a régi barátsággal, öleléssel és erdélyi szolidaritással. NY.*

Négyen közülük (Kutasi, Tófalvi, Beke, Sütő) Cseh Tiborral nagyjából egyidősek, Tollas Tibor fiatalabb, 1944-ben született. A fenti beírások mind több évet, évtizedet átfogó időszakban születtek, és nemcsak szakmai, hanem baráti viszonyt is jeleznek, a hasonló gondolkodásmód is tetten érhető bennük.

Cseh Tibor, társulva a Püski házaspárral, már az 1970-es évek elején részt vett több előadóművész amerikai, kanadai körútjának megszervezésében,²⁸ és tevékeny része volt erdélyi írók, Sütő András, Farkas Árpád, Kányádi Sándor, Domokos Géza ottani vendégszereplésében. A könyvekben szereplő dedikációk között több ízben találjuk Sütő, Farkas és Kányádi ajánlását,²⁹ amelyekben nem csak a szakmai tisztelet, de a szoros barátság is tükröződik.

Érdekes időszaka az életútnak az 1978-as év is, amikor feleségével hazalátogatott Magyarországra. Ezt az útjukat 12 könyv „igazolja”: *Egy kis madárka ül vala* (Kányádi Sándor), *Este a fonóban* (Lajos Árpád), *Balladák földjén* (Faragó József), *Hallották-e hírét? Pásztoralok, rabénekek, balladák* (szerk. dr. Burány Béla), *Az idő körvonalai* (Képes Géza), *A rozgonyi csata* (Kristó Gyula), *Művészetről, művészekről* (László Gyula), *Mongol mitológia* (Lőrincz László),

²⁷ Nagy Károly Cseh Tibor rokona, valószínűleg erdélyi látogatása során kaphatta tőle ezt a könyvet.

²⁸ Többek között Jancsó Adrienne előadóművész, Béres Ferenc szolista és Kecskés András lantművész ottani vendégszereplésének létrejöttét segítette elő.

²⁹ Kányádi Sándor: *Fától fáig – Cseh Tibornak találkozásunk emlékéül s további találkozások reményében meleg szeretettel, Kányádi Sándor, New York, 1973. 5. 30.*; *Fekete-piros versek – Nusikának, Tibornak és kedves házuk népének további s otthoni jó találkozások reményében jó barátsággal és igazi szeretettel: Sándor és Magdi Midland Park, 1981 szept. 7.*; *Kapuállító antológia – Cseh Tibornak háromszéki üdvözléssel alulírott barátaim nevében is ajánlom, Farkas Árpád. New York, 1973. május 29.* Sütő András dedikációját lásd fent a törzsszövegben.

Népdalcsokor. Bukovinai, andrásfalvi népdalok (Sebestyén Ádám). Mindegyik könyvbe beírta az 1978-as évszámot, emellett a *Cseh Tibor és Nusi magyarországi út* bejegyzést olvashatjuk. Érdeklődési körére utal az, hogy a barátoktól, családtagoktól ajándékba kapott könyvek leggyakrabban néprajzi, népművészeti tematikájúak vagy a magyarság történelmével foglalkoznak. Ezt igazolják az 1978-as magyarországi úton vásárolt könyvek is.

A dedikálók között az alábbi szakmák képviselőit találjuk: állatorvos, ferences szerzetes, fogorvos, fotóművész, geológus, grafikusművész, irodalomtörténész, író, képzőművész, költő, kritikus, lelkész, műfordító, néprajzkutató, őstörténész, politikus, régész, riporter, szerkesztő, szociográfus, talajbiológus, újságíró, vegyész mérnök. A paletta nagyon színes, túlnyomórészt az irodalom és a történelem területén alkotó/dolgozó személyekről van szó, az a közös vonás bennük, hogy, szakmájuk művelése mellett, olykor attól teljesen eltérő területen alkotnak (például a vegyész mérnök éppen verseket ír, vagy régészkedik).

Ha nemek szerinti megoszlásukat vizsgáljuk, a férfiak felé billen el a mérleg nyelve, a 72 dedikáló közül 9 nő és 63 férfi; ez korszpecifikus jelenségnek tekinthető. A publikáló írók száma lényegesen alacsonyabb volt akkor, mint napjainkban. A 9, ajánlást író nő szakmai tekintetben széles körben helyezkedik el, van köztük lelkész, történész, képzőművész, néprajzkutató, költő.

Mint jeleztük, Cseh Tibor 1925-ben született. Áttekintve, hogy a neki ajánlást író személyek és közte milyen életkori eltérések vannak, szintén nagyon tág időintervallumot kapunk. Jelzi ez, hogy figyelt mind az elődök, mind a fiatalabb nemzedék munkásságára. A legidősebb személy, akitől dedikálást kapott, 1893-ban született, a legfiatalabb 1961-ben, így 68 évet, majdnem három emberöltőt fog át az így kialakult kapcsolathálója.

Ha a neki ajánlást író szerzőket származási helyük szerint csoportosítjuk, azt láthatjuk, hogy majdnem egyenlő arányban oszlanak meg a három kiemelt „pont” között: egyrészt az Amerikában élő, 1945-ös, 1948-as és 1956-os emigránsok, egy másik jelentős csoport a Magyarországon élő alkotókat jelenti, de legalább ugyanakkora hangsúllyal rajzolódik ki az erdélyi írókkal, költőkkel, szerkesztőkkel, történészekkel stb. való jó baráti, szakmai kapcsolata.

Összegzés

„Cseh Tibor életműve három pilléren nyugszik: az otthonkeresés, az otthoneremtés és az otthon megőrzésének rendíthetetlen igyekezete.³⁰ – állapítja meg az előszó szerzőjeként Németh Zsolt,³¹ majd hozzáteszi: – A kiépülőben lévő vasfüggönyt átszelve egy ausztriai menekülttáborban »dipiként« (displaced person) kényszerült újrakezdeni életét, hogy közel négy évtized eltelte után, egy más értelemben vett »dipiként« (ezúttal értsd: diplomatic person), azaz saját szóhasználatát idézve: »a magyar kultúra és a magyar nemzeti kisebbségek önkéntes diplomatajaként« fejezze be életét.”³² Részt vett a cserkészlet újjászervezésében, a Magyar Baráti Közösség szellemi mozgalmának kiszélesítésében, újság- és folyóirat-szerkesztésben. Pályájának ezek a stációi követhetően kirajzolódnak a könyveiben szereplő dedikációkból is.

³⁰ Cseh Tibor: *i.m.* 9.

³¹ Az előszóból megtudhatjuk, hogy maga Németh Zsolt is a Magyar Baráti Közösség egyik, Lake Hope-i nyári táborában ismerkedett meg Cseh Tiborral 1987-ben, ahol a moldvai csángó magyarokról tartott vetített képes előadást.

³² Cseh Tibor: *i.m.* 9–10.

A jelen dolgozatba foglalt dedikációvizsgálatból egy lehetséges kapcsolatháló-modell is kirajzolódik. Szerkezete körkörös, egymással érintkező, kölcsönös átjárással rendelkező, de elkülöníthető körökből épül fel, szellemi origójában pedig Cseh Tibornak a szülőföldjéhez, a magyar kultúrához és közösséghez való viszonyulása áll. Ez egyben kapcsolathálójának a szervezőelve is, személyes interakcióinak fokmérője, eszerint lehet elhelyezni a különböző körökben a dedikációkat megfogalmazó személyeket, az ajánlások megfogalmazása, stílusa, az ebben megnyilvánuló személyesség, bensőségesség változó mértéke függvényében.

A belső, kisebb körben található a szoros vérségi köteléket képviselők, a szűkebb-tágabb család tagjai, a rokonok. Egy második, még mindig nem túl tág körben vannak a közeli ismerősök, barátok, köztük író, alkotó emberek is, akik a könyvek tulajdonosával, a művelt, értő olvasóval és szintén jó íráskészséggel rendelkező emberrel szorosabb kapcsolatot tartanak fenn. Végül van egy harmadik, szélesebb, néhol esetlegesen alakuló kör, amely az akár véletlenszerű könyvajándékozással, kötetbirtoklással összefüggésbe hozható személyeket is felvonultatja.³³ Mint jeleztük, ezek nem zárt körök, kialakulásukat, működésüket nem csupán Cseh Tibor tudatosan létesített vagy a körülmények folytán létrejövő személyes kapcsolatai befolyásolták, hanem a gyakori helyváltoztatás, az új életterek nyomán is módosulhattak, valamint nem kizárólagos összetételűek (például barát vagy ismerős, a dedikációkban megnyilvánuló személyesség szerint, kerülhetett olyan nexusba a könyvek tulajdonosával, mintha családtag lenne).

A History of the Cseh Tibor Memorial Library. Building its Repository, Dedications, Network of Connections

Keywords: the book collection of The Cseh Tibor Memorial Library, Haszmann Pál Museum from Csernátton, immigration

The history of the Haszmann Pál Museum from Csernátton cannot be examined without its vast archive that includes historical documents, books, maps, and photographic collections, and its library – both regarded as essential parts of the museum. This thesis analyses not the whole library, but only the book collection of The Cseh Tibor Memorial Library, which was shipped from America to Csernátton. The essay analyzes how the life of a Hungarian intellectual changed during the immigration, how he kept his connections with his homeland and hometown, Csernátton.

³³Mark Granovetter: *A gyenge kötések ereje: A hálózatelmélet felülvizsgálata.* = *Társadalmak rejtett hálózata.* Szerk. Angelusz Róbert – Tardos Róbert. Bp. 1991. 371–400.